

Аргумент (латинског порекла *argumentum*) — доказ, разлог. Аргументовати значи прибавити доказе или дати разлоге за нешто што се тврди или изриче.

Ауторитарни поредак. Поредак који је заснован на недемократском политичком управљању. У оваквом поретку идеологија није на централном месту, већ пре свега настојање да се владајућа олигархија одржи на власти. Овакав поредак је делимично монистички, а делимично плуристички јер дозвољава постојање различитих мишљења докле год она не подривају власт владајуће skupине. Тај поредак ствара и ојачава поданички менталитет.

Бирачко право — право грађана да бирају своје представнике у органима власти.

Већински изборни систем — изборни систем у коме кандидат стиче посланички мандат освајањем већине (апсолутне или релативне) у изборној јединици.

Вредности — мерила за све што се догађа. Без мерила све остаје у природном, сировом и суровом стању. Вредности су водичи људима у међусобним односима, али и у односима према природи и свету. Без виших циљева или смисла живота, живот је пуко таворење. Свете идеје и вредности — истина, правда, добро, љубав, лепота, слобода, једнакост, људско достојанство — врхунске су универзалне вредности. Оне су мерила за све посебне и појединачне вредности. Према врховној вредности у неком друштву могу се разликовати типови друштава. Друштво у којем је врховна вредност слобода је либерално друштво (грађанско друштво). Где је врховна вредност храброст или част то је војничко или витешко друштво. У политичком друштву највреднији су моћ и власт. Вредности су упоришна тачка културе. Култура помоћу вредности и норми одређује деловање и понашање људи.

Дијалог (старогрчког порекла *διαλογος*, *dialogos*) — разговор.

Дисперзија (лат. *dispergere* — расути). Да моћ и власт не би постале опасне најбоље их је разделити — тако да нико није толико моћан или да поседује толику власт да би је могао злоупотребити. Дисперзија подразумева и тачно одређење количине моћи и власти изабраних.

Елитизам (латинског порекла од *eligere* — изабрати и француске речи *l'élite* — избрани, најбољи) — учење према којем избрани треба да управљају или владају. Духовне елите су пожељне по друштво. То су ствараоци који доприносе развоју друштва. Политичке елите могу да буду опасне — јер најчешће нису састављене од најбољих већ од најоданијих који не морају да поседују способности, довољно је да су послушни.

Закон (грчки *номос*, *νομος*, латински *lex*) — опште правило. Први је Аристотел истакао да „закони дају опште одредбе и не предвиђају све појединачне случајеве“. Закон се односио на правне прописе уопште. Следећи Аристотела, римски правници Папинијан и Улпијан закон су одредили као „опште правило“. Закон треба да буде општи и једнак за све. Тако закон постаје гарант личне слободе и демократије. Закону се подређује, и владар, и поданик, и краљ, и просјак, и избрани представник, и грађанин. У демократским порецима нико не сме да буде изнад закона. Тамо где влада закон постоји владавина права, односно демократска држава.

Изборне јединице — територијалне јединице на које се државна територија некада дели да би се изборни процес одвијао на нивоу тих јединица, а не на нивоу целе државе.

Изборни закон — закон који дефинише правила по којима се одржавају избори.

Изборни цензус — минимални проценат гласова које листа мора добити да би њени посланици уопште ушли у скупштину.

Интерес (латински *interesse* — учествовати, узети удела) — нешто што привлачи човекову пажњу и човеков однос према некој ствари, појединцу или идеји. Интерес је одређена вредност, важност, значај, корист коју човек жели да постигне или заштити. Постоје лични, посебни и општи интереси. Лични интерес покреће човека да задовољи неку потребу или жељу. Општи интерес служи свима. Увек је потребна мера између различитих интереса. Да би мера била постигнута добро је разговарати и договарати се ради постизања споразума. Супротно томе, различити интереси могу да буду узрок великих и опасних сукоба — ратова.

Кадровске странке — странке које имају релативно мали број чланова, међу којима по бројности и утицају преовлађују професионални политичари који се кандидују на изборима.

Компетитивно (латински *competens* — супарник). Компетитиван — бити способан или дорастао неком послу.

Компромис (латински *compromissum*) — узајамно обећање, споразум. Компромис је важно средство у политици, али и у животу. Где нема споразума међу људима, опасно је живети. Сваки однос међу људима треба да буде окончан споразумом и договором. Наравно, нема компромиса између истине и лажи, добра и зла, правде и неправде. Компромис се постиже између две истине, два добра, две правде.

Конкуренција (новолатински *concurrentia*) — надметање, такмичење, ривалство. Конкуренција подразумева правила у оквиру којих се одвија такмичење.

Легално (латински *lex* — закон, правило, пропис) — законски, на основу правила или прописа. Закони, правила и прописи треба да буду добри да би људи легалност прихватили. Ако је легалност заснована на рђавим законима, или је они који је спроводе тумаче како им одговара, она може да произведе велике неправде. У таквим случајевима грађани у добро уређеним демократским политичким порецима имају легално средство — грађанску непослушност. Грађанска непослушност је оправдана и легална побуна против рђавих закона или оних који их не спроводе. Она се исказује као јавни протест, ненасилним средствима и жестоки политичким ангажовањем грађана.

Легитимно (латински *legitimus* — законит, пристојан, ваљан) — оправдано, засновано на признатим нормама. Легитимност у политици стиче се на изборима. Бирајући неку партију или личност на изборима, грађани им дају легитимацију и поверење да их представљају. Легитимност се може изгубити и пре краја мандата ако грађани сматрају да власт злоупотребљавају они који су изабрани или ако дата обећања не испуњавају.

Манипулација (новолатинска кованица од речи *manus* — рука и *pulare* — ударити, глатчати, приправљати, удешавати) — означава проницљиво,

вешто и спретно руковање или управљање стварима или људима ради остварења неког интереса или циља. Најчешће се реч манипулација употребљава да би означила односе међу људима у којима једни на друге утичу да би остварили личне или посебне (групне) интересе. У ту сврху употребљавају се сва средства. Тако манипулисати значи кривотворити, варати, подваљивати. То је негативно одређење манипулације.

Масовне странке — странке чије је чланство доста бројно, а утицај професионалних политичара и посланика на њихову политику мањи него код кадровских.

Монархија — држава којом влада владар који није изабран, већ власт наслеђује од предака. Монархија може да буде и изборна у ком случају се владар доживотно бира од стране скупштине, или другог овлашћеног тела. Према овлашћењима владара монархија може да буде апсолутна, уставна или парламентарна.

Монизам — Владавина само једног мишљења које у тоталитарним друштвима намеће и практикује владајућа, и једина дозвољена партија.

Непосредна демократија — државно уређење у коме грађани непосредно доносе одлуке о државним питањима.

Олигархија — Дословце владавина малог броја, неколицине богатих или моћних који монополизују сву власт у једној држави, и на тај начин настављају да стичу богатства или да повећавају моћ угрожавајући начело једнаких шанси.

Партиципација (латински *participare* — делити нешто с неким, узимати учешће) — учешће грађана у процесима одлучивања. Партиципација подразумева учешће грађана у свим подручјима друштвеног живота (привреди, политичким странкама, власти, медијима, култури).

Партиципација бирача — учешће бирача у доношењу коначних одлука о персоналном саставу органа власти.

Плурализам (латински *plures* — више, много). Прихватање више мишљења, а у политици постојање више странака које се на слободним и фер изборима надећу за поверење грађана, тј. за долазак на власт.

Посланичка група — представници одређене странке или коалиције у представничком телу (скупштини).

Предизборна кампања — поступак којим странке и коалиције бирачима представљају своје кандидате и програм.

Предизборни програм — скуп намера и обећања која се кандидати обавезују да остваре уколико задобију поверење грађана.

Представничка демократија — државно уређење у коме грађани на одређени период бирају представнике који доносе одлуке о државним питањима.

Представничко тело — државни орган у коме су окупљени на одређени период бирани представници грађана, који доносе одлуке о државним питањима. Углавном обављају и законодавну власт и бирају носиоце извршне власти.

Пропорционални изборни систем — изборни систем у коме странка стиче мандате пропорционално проценту гласова који је освојила њена листа.

Протективно (латински *protego* — заштитити, бранити) — заштитно. Протективна демократија је онај облик демократије у којој се политичке партије или личности такмиче према правилима; у којој се гарантује једнакост грађана пред законом; у којој је прецизно одвојена држава од грађанског друштва; где је допуштено и гарантовано да грађани задовољавају приватне животне интересе не доводећи у питање опште интересе.

Процедура (новолатински *procedura*) — утврђен поступак; прописан начин рада за обављање неке радње или давање облика нечему.

Репрезентативност избора — степен у коме састав представничког тела и других органа власти одговара вољи бирачког тела.

Република — држава чији је шеф (председник) изабран, а не наследан, и чији је мандат временски ограничен.

Слободни избори — избори на којима сви заинтересовани учесници могу под истим правним околностима да се такмиче за учешће у органима власти.

Страначки програм — политички документ који дефинише најважније циљеве и ставове странке.

Страначки статут — правни документ који утврђује унутрашње устројство странке, пре свега овлашћења и међусобне односе њених органа.

Технократија (грчки *техникос*, *техνικος* — вешт, умешан и *кратеин*, *κρατειν* — владати) — владавина техничара, односно стручњака. Технократе се ослањају на стручна знања и сматрају да знања и они који их поседују треба да управљају људима. Техничка савршеност искључује друге људске потребе и интересе и на тај начин доводи у питање њихову слободу. Иако теже да искључе из живота државе све политичке идеологије и створе „техничку државу“ или успоставе „неутралну моћ“, они успостављају нову идеологију — технократску. Стручност је изузетно значајна али за места која то захтевају по својој природи и логици. У друштвеном животу стручност много помаже али не решава све проблеме (на пример, технички се не решава љубав, правда, добро, солидарност).

Тоталитарни поредак — Поредак заснован на идеологији једне странке, и идеологизацији целог друштва, у коме владајућа партија има тежњу да поситне потпуну контролу над друштвом. У њему влада партијска олигархија, на челу са вођом. Током XX века развиле су се три врсте оваквих држава. 1. Нацистичка држава Адолфа Хитлера. 2. Фашистичка држава Бенита Мусолинија; Франсиска Франка, којој су, по природи, били блиски десничарски режими војних хунти у централној и јужној Америци. 3. Бољшевичка држава Јосифа Висарионовича Стаљина. У оваквим државама није дозвољено постојање других странака осим званичне. Њихова је одлика да су засноване на апарату војске, полиције и тајне полиције.

Унутарстраначка аутономија — степен независности локалних у односу на централне органе странке.

Унутарстраначка демократија — степен утицаја ширих кругова чланства на политику и одлуке странке.

Фер избори — избори на којима сви учесници имају фактички исте услове за такмичење.

Азбука политичке културе

Уместо
поговора

Савремена друштвена збивања у постоктобарској Србији показују да се рушењем деспотског режима нисмо ослободили и недемократског начина мишљења. Наслеђена ауторитарна свест, очигледно, не мења се ни брзо ни лако. Она представља једну од највећих препрека истински демократском преображају друштва.

Процес демократске транзиције захтева радикалне промене у свести и понашању људи. Важан задатак невладиних организација и демократске власти није само иско-рењивање поданичке свести, већ и изградња демократске политичке културе, која подразумева: критичко мишљење, моралну храброст, толерантност, уважавање друге личности и права мањина, спремност на споразум итд.

Посебно је значајна улога невладиних организација у политичкој едукацији грађана, као и у постављању демократских стандарда понашања. У послу политичког описмењавања грађана, осим трибина, округлих столова и радионица, значајну улогу има и издавање квалитетне литературе из хуманистичких наука и политичке културе (приручници, речници), јер то представља неопходну логистичку подршку свим осталим настојањима у правцу развијања цивилног друштва.

Најбољи гарант очувања и развоја демократског друштва јесте изграђивање демократске политичке културе — формирање грађанских вредности, демократских ставова и образаца мишљења, развијање културе дијалога и толеранције — јер је то најчвршћи темељ цивилног друштва и најбоља одбрана од повратка ауторитарног режима. Зато верујем да ће овај *Буквар демократије*, у којем су на прегледан, сажет, занимљив и јасан начин изложени принципи и основни појмови модерне демократије (људска права, грађанско друштво, слободно тржиште, избори, владавина права итд.), допринети политичком образовању младих људи, од којих се очекује да буду активни и компетентни учесници у изградњи отвореног, демократског друштва.

Проф. др *Жарко ТРЕБЈЕШАНИН*